

Meleis'in Kavram Geliştirme Süreci ile "İnsan" Kavramının Hemşirelik Açısından Analizi*

Meleis' Concept Development Process and Analysis of the Concept of "Human" in Terms of Nursing

Nuriye Değirmenⁱ, Nevin Kananⁱⁱ, Sibel Erkal İlhanⁱⁱⁱ

ⁱDoktora Öğrencisi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hemşirelik AD.

<https://orcid.org/0000-0002-7278-978X>

ⁱⁱProf. Dr., Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik AD. <https://orcid.org/0000-0002-2852-2316>

ⁱⁱⁱProf. Dr., Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik AD. <https://orcid.org/0000-0002-5792-0700>

ÖZET

Amaç: Bu çalışma ile hemşirelikte yer alan insan kavramını Meleis'in kavram geliştirme süreci ile analiz etmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Hemşirelik kavramları, girişimler kapsamında klinik uygulamalar ile ve nitel metodolojik araştırmalar ile birlikte gelişim göstermiştir. Meleis 1997'de kendi oluşturduğu hemşirelikte kavram geliştirme sürecini tanımlamıştır. Meleis'in kavram geliştirme süreci basamakları olan; tanımlama, ayırt etme, öncekileri ve sonuçları betimleme, örnekleme, karşılaştırma ile sentezleme aşamalarını kapsayan bütünleştirilmiş yaklaşımı ortaya koymuştur. Bu çalışmada Meleis'in kavram geliştirme süreci kullanılarak metodolojik yöntemle insan kavramı incelenmiştir.

Bulgular: Bilimin tanımı bilimsel yöntemler ile oluşturulmuş bilgilerin bütünü olarak ifade edilmekte olup, hemşirelik bilime dayalı teorik ve pratik kapsama sahip bir meslektir. Aynı zamanda hemşirelik profesyonellik üzerine kurulu bir bilim alanıdır. Sağlık alanında önemli bir disiplin olan hemşirelik bilimsel olma adına teorik temellerini meydana getirirken kendi bilim alanı ile ilgili kavramları analiz etmesi, açıklaması ve tanım boyutu ile değerlendirmesi gerekmektedir.

Sonuç: Günümüze kadar hemşirelik alanında geliştirilmiş olan kavramlar çok boyutlu ve karmaşıktır ve de tüm diğer disiplinlerle etkileşim altında oluşturulmaktadır. Bu bağlamda insan kavramının tanımlanması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kavramı, Meleis Modeli, Hemşirelik Kavram Analizi

ABSTRACT

Aim: In this study, it is aimed to analyze the concept of human in nursing with the concept development process of Meleis.

Method: Nursing concepts have evolved in the context of interventions in combination with clinical practice and qualitative methodological research. Meleis defined the concept development process in nursing that she created in 1997. Meleis' concept development process steps; It introduced an integrated approach covering the stages of defining, distinguishing, describing the antecedents and results, sampling, comparing and synthesizing. In this study, the concept of human will be examined with the methodological method by using the concept development process of Meleis.

Findings: The definition of science is expressed as the whole of information created with scientific methods, and nursing is a profession with a theoretical and practical scope based on science. At the same time, nursing is a scientific field based on professionalism. Nursing, which is an important discipline in the field of health, needs to analyze, explain and evaluate the concepts related to its field of science while creating its theoretical foundations in order to be scientific.

Conclusion: The concepts developed in the field of nursing until today are multidimensional and complex and are formed under interaction with all other disciplines. In this context, it is important to define the concept of human.

Key Words: Human Concept, Meleis Model, Nursing Concept Analysis

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2023;13(3):654-664

DOI: 10.31020/mutfd.1325940

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 11 Temmuz 2023; Kabul Tarihi - Accepted: 21 Eylül 2023

İletişim - Correspondence Author: Nuriye Değirmen <nuriye.degirmen@ksbu.edu.tr>

Giriş

Günümüz çağı bilim, bilgi ve bilişim çağı olarak sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde. Bilgi sonsuzdur ve insanlar tarafından deney, gözlem ve araştırma yolu ile sürekli devinim halinde üretilmeye devam eder.¹

Bir bilim olarak hemşirelik, profesyonelliğini geliştirmek için belirli amaçlar ortaya koymuştur. Bu amaçlardan biri de, hemşirelik bakımı girişimlerinin uygulamaya aktarılmasında bilgi içeriklerini meydana getirmektir. Hemşirelik bilgi içeriği, diğer disiplinlerle bağlantılı olarak, özellikle sosyal ve davranış bilimleri alanlarının etkileşimi ile genellikle kavram ve kuram terimleriyle açıklanmıştır. Hemşirelik bugüne kadar, sosyo-kültürel ile teknoloji odaklı gelişmeler ile değişmiş, dönüşmüş, bireylerin, ailelerin ve tüm toplumun sağlık durumlarını iyileştiren uygulamalı bir sağlık disiplini olarak günümüze ulaşmıştır. Bu olgularla hemşirelik uygulamaları bilimsel bir temele oturtulmuştur. Ancak teknolojik bilgi ve sağlık alanındaki yeniliklerle halen kavramsal analiz bağlamında gelişmelere açık yönleri bulunmaktadır. Hemşirelik disiplini bilimsel anlamda temellendirilirken, alanı ile ilgili kavramları analiz etmesi, açıklaması ve tanımlaması elzemdir. Hemşirelik felsefesi içeriğini oluşturma ancak disiplinin kendine özgü kavramlarını açıklayıcı, analiz edici bir biçimde tanımlaması hemşirelik biliminin temel hedeflerindedir.^{2,3}

Hemşirelikte kavram analizi yapan teorisyenlerin önemli şahsiyetlerinden biri Meleis'tir. 19 Mart 1942 yılında İskenderiye Mısır'da doğmuş olan Meleis, 1961 yılında İskenderiye Üniversitesi'nden mezun olmuş, 1964 yılında hemşirelikte, 1966 yılında sosyolojide yüksek lisansını tamamlamış, 1968 yılında Los Angeles, California Üniversitesi'nde tıbbi ve sosyal psikoloji alanında doktora derecesi almıştır. Hemşirelik ile sosyoloji profesörü olarak Meleis, California Los Angeles Üniversitesi'nde ve California San Francisco Üniversitesi'nde 34 yıl çalışmış, 13 yıl Pensilvanya Üniversitesi, Hemşirelik Okulu'nda Dekanlık yapmış ve 2016'da emekli olmuştur. Uluslararası Kadın Sağlığı Sorunları Konseyi (ICOWHI) genel danışmanıdır. Meleis, küresel sağlık, göçmenler, kadın sağlığı ve hemşirelik disiplininin kavram ve kuram gelişimi üzerine çalışmıştır.¹⁻³

Hemşirelikte Kavram Analizi:

Bilim insanları güncel bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak, çalışma yaşamı sürecinde değişik zamanlarda aynı kavramla farklı düzeylerde veya farklı kavramlarla ya da kavramlara dönük farklı konumlarda düşünmesi ve bakış açısı geliştirmesi gerekebilir. Bu durumda düşünür her etkileşim ve fikir sürecinde, kavramlarla ilgili, genellemeler, bütünleştirmeler ve ayrıştırmalar yapması icap edebilir. Bazı durumlarda ise kavramlar arasında yer alan ilişkilere değinerek, genellemeler yapabilir.^{3,4}

Kavram analizi metodolojisinin temel amacı, kavramlar arasında ayrımı ortaya çıkararak kavramlar arasındaki ilişkileri ve ayırt edici özellikleri açıklığa kavuşturmak, kavramı araştırma veya klinik uygulamada kullanıma yaklaştırmak ve ayrıca ölçüm araçlarının ve teori testinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.⁵

Hemşirelikte teorik düşünmenin temelinde, disiplinle ilgili kavramların tanımlanmasında yer almaktadır. Hemşirelik disiplininin geniş bir bakış açısı vardır. Kavram analizi, hemşirelik yönetiminde, bakımında ve araştırmalarında ilgili kavramların kullanılmasına dayanmaktadır. Kavram analizi, nitel araştırma yöntemi olup, hemşireliğin profesyonelliğini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Hemşirelikle ilgili kavramların açık hale getirilmesi hemşirelik araştırmaları ve uygulamaları için temel oluşturacaktır.^{6,7}

Hemşirelik bilimine dair temel yapı taşlarından biri alana özgü kavramlardır. Hemşireliğin önemli kavramlarının analizi ve aralarındaki ilişkilerin gösterilmesi, hemşirelik uygulamalarında kullanılacak bir bilimsel temel bağlamında, hemşirelik bilgisi kapsamının sistematik düzeyde gelişimini sağlamaktadır. Böylece hemşirelik bakımına uyarlanabilecek felsefi teorik temelleri ortaya koyma sağlanabilir.⁶⁻⁸

Gereç ve Yöntem

Hemşirelik kavramları, girişimler bağlamında klinik uygulamalar ile ve nitel metodolojik araştırmalar ile birlikte gelişim göstermiştir. Meleis 1997'de kendi oluşturduğu hemşirelikte kavram geliştirme sürecini tanımlamıştır. Meleis'in kavram geliştirme süreci basamakları olan; tanımlama, ayırt etme, öncekileri ve sonuçları betimleme, örnekleme, karşılaştırma ile sentezleme aşamalarını kapsayan bütünleştirilmiş yaklaşımı ortaya koymuştur.²

Bu çalışmada Meleis'in kavram geliştirme süreci kullanılarak metodolojik yöntemle insan kavramı incelenmiştir.

Bulgular

Meleis ve Kavram Geliştirme Süreçleri

Meleis, kavram anlamlandırma aşamalarını oluşturarak, kavramın esaslarına ayrılması ve sonrasında kavramın yeniden yapılandırılması ile hemşirelik alanına kavram kazandırmayı ve literatürüne katkı sağlamayı amaçlamıştır. Hemşirelikte kavramları açıklığa kavuşturmada değişik yöntemler kullanılmaktadır. Kavramların anlamlarına dair incelemelerde, konu ile ilgili araştırmaları okumak, bilimsel eleştiri kritiği yöntemi ve detaylı tanımlamalar yapmak önemlidir. Meleis, kavram analizi amaçlarının, incelenen kavramın araştırmalarda ve bakım uygulamalarında yer alması için kavramı sınırlandırmak gerektiğini ve sonuçta teoriyi test ederek, böylece araç geliştirmeye katkı sağlamak olduğunu vurgulamıştır.³

Meleis, hemşirelik teorileri ile araştırmaları ve klinik bakım girişimlerinde kullanılması amacı ile doksanlı yıllarda, kavram geliştirmede kendi yöntemi ile oluşturduğu, dört basamaklı strateji geliştirmiştir. Meleis'in oluşturduğu kavram geliştirme stratejileri; kavram keşfi, kavram açıklama, kavram analizi ve bütünlük kavram geliştirmedir. Bu stratejiler, hemşirelik kavramı geliştirmenin çeşitli düzeylerinde kullanılmaktadır.³

Kavram keşfi, yeni kavramlar tanımlandığında ve hemşirelikte kabul edilmiş bir bileşen haline gelmeden önce kullanılan bir kavram geliştirme stratejisidir. Kavram açıklama, onlara atfedilen özellikler veya anlamlar hakkında açık, paylaşılan ve bilinçli bir kabul olmaksızın hemşirelikte kullanılmış kavramları rafine etmek için kullanılabilir. Kavram netleştirmenin amacı, mevcut tanımları iyileştirmek, teorik tanımları keskinleştirmek, kavramın farklı unsurları arasındaki karşılıklı ilişkileri göz önünde bulundurmak, yeni ilişkiler keşfetmek ve anlamlar ve tanımlar hakkındaki mevcut çatışmaları çözmek için bu ilişkileri tartışmaktır. Kavram analizi, kavramları daha da geliştirmek için bir stratejidir. Kavramları geliştirmek için kavram analizi süreçlerini kullanırken, kavramların literatürde tanıtıldığı, tanımlandığı ve açıklığa kavuşturulduğu, ancak bir sonraki gelişim düzeyine ilerlemek için daha fazla analize ihtiyaç duydukları varsayımı yapılır.⁹

Bütünlük kavram geliştirme ise bir süreç olup, kavramsallaştırma ve kuramlaştırma amacına yöneliktir. Meleis, kavram geliştirme süreci basamaklarını da açıklamıştır. Meleis, kavramı tanımlamak, kavramı ayırt etmek, kavramda öncekileri ve sonuçları tanımlama, örnekleme, karşılaştırmak ve sentezlemek aşamalarını kapsayan bütünleştirilmiş yöntemi oluşturmuştur.³⁻⁹

Meleis'in kavram geliştirme süreci aşamaları;

Tanımlama: Kavramlar ile ilişkili deney göstergeleri sayesinde belirsizlikleri aydınlatarak, doğruluğu yükseltecek işlevsel betimlemeler yapmak ve kuramsal oluşturmalar sağlamak,

Ayırt etmek: Geliştirilecek kavramı ve farklı kavramlarla aralarındaki benzerlik ve farklılıkların sınıflandırılması,

Öncekileri tanımlama: Kavrama ilişkin algılanacak ve ortaya çıkması beklenen içeriğe dair koşullar altında betimleme yapmak,

Sonuçları tanımlama: Kavram inceleme sonucunda meydana gelebilecek olay, durum ve koşulların betimlenmesi,

Örnekleme: Kavramın bazı yönlerini örneklerle (klinik gönderge ve araştırmalarla oluşan göndergelerin) belirlenmesi ve betimleme. İlgili örnekler; aynı veya örneklere benzer ya da rneklerle zıtlık içerebilir,

Karşılaştırmak: Benzerliğe sahip ve daha fazla içerikli üzerinde inceleme yapılmış olan diğer kavramların değerlendirilmesi ve olguların betimlenmesi sayesinde ilgili kavramı tanımlamak,

Sentezlemek: Kavram incelenmesinde bulguların, anlamlarının ve ilgili kavramın özelliklerinin bütünleştirilmesi ile kuramsallaştırmada ortaya konacak aşamaları keşfetme ve betimlemektir.³

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, hemşirelik mesleğinde önemli yere sahip olan insan kavramını Meleis'in kavram geliştirme süreci ile analiz etmektir.

Tartışma

İnsan Kavramı

Meleis'in Tanımlama Aşamasına Göre; Bu aşamada Meleis incelenmek istenen kavramda anlamlandırmaya dönük belirsizlikleri ortadan kaldırmada betimlemeler yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

İnsan kavramının tanımlaması ile ilgili sözcük olarak, Arapça insan ifadesinden türetilmiş bir kelimedir. Anlamı olarak beşer, insan topluluğu manasına gelmekte olup, insan türünü ifade etmektedir. İnsan kelimesi tüm erkek ile dişi fertlere addedilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) ve Oxford sözlüğünde; ademoğlu, adem evladı, huy, ahlaki yönüyle yüksek niteliklere sahip kişi olarak tanımlanır. İnsan; bir kültür içinde ve toplum şeklinde yaşam süren, düşünme kabiliyeti, konuşmak yeteneğine sahip, evreni tüm olarak kavrayabilir özellikte, olayların sonuçlarını değiştirebilir nitelikte ve sonuçları biçimlendirebilir bir canlı, olarak ifade edilmektedir.^{10,11}

Kelimelerin kökenini değerlendiren etimonline sözlüğünde 1200'lü yıllarda persoun kelimesinin bir birey, bir kişi anlamında kullanıldığı ifade edilmekte, eski Fransızcada persone'nin bir adam, bir kişi olarak ifade edildiği ve (XII. yy'da, Modern Fransızca'da personne olarak geçtiği) ve doğrudan Latince'de persona'nın "adam, kişi, şahsiyet, varsayılan karakter", orijinalinde ise "bir maske, sahte bir yüz", daha sonraki zamanlarda Roma tiyatrolarında aktörler tarafından giyilen, başın tamamını kaplayan tahta veya kilden olan şeye denildiği, "Latince personare" (yani, konuşan ve belki de sesi yükselten bir şey olarak maske) ile ilgili olarak persona'nın genel anlamda XIX. yy'da tanımının sunulduğu belirtilmiştir. XIII. yy ortasından itibaren Kiliselerce kelimenin teolojik bir kullanımı olan "Kutsal üçlemenin kişilerinden biri" olarak insan ifadesinin kullanıldığı belirtilmiştir. XIV. yy sonlarından itibaren ise "kişinin fiziksel varlığı, yaşayan bedeni" ve "dış görünüşü" anlamlarında kullanıldığı belirtilmektedir. Dil bilgisinde, 1510'lardan itibaren "bir öznenin bir fiille sahip olabileceği ilişkilerden biri" olarak tanımlanmıştır. XV. yy. da hukuki kullanımda "devlet dışında ve kanun önünde hak ve ödevleri olan tüzel kişi veya kuruluş", bireysel tüzel kişi (XV. yy. ortalarında) olarak ifade edilmiştir. Cinsiyet tarafsızlığı adına veya cinsiyetçilik iddialarından kaçınmak için, cümle bileşiklerinde adam yerine kişi kullanımı 1971'de kaydedildiği belirtilmiştir. İnsan kelimesinin "bedensel mevcudiyet" anlamında 1560'lardan beri kullanıldığı saptanmıştır. Kişiden kişiye ifadesi ise ilk olarak 1919'da telefon görüşmeleriyle doğrulandığı belirtilmiş olup; ifadenin kendisi 1880'de hastalıkların yayılmasına atıfta bulunmak için kullanıldığı belirtilmiştir.¹²

Arapça'da etimolojik incelemesinde insan kelimesinin aslının unutmak kökü olan müştak kelimesinden türediği ve insanların Allah'a verdikleri sözü unutmalarını kast ile unutmak anlamındaki kelimeden ürediği ifade edilmiştir. Aynı zamanda Arapça'daki cana yakın olma, alışma anlamlarında kullanılan masdardan türediği; avutmak, eğlendirme, görme, hissetme anlamlarına gelen fiilden türediği ve beşer, insan topluluğu manasına

gelen kelimedenden türediği belirtilmiştir. İnsan kavramının Kuran'da, akli ve şuuru olan; konuşabilen ve bu özellikleri ile en üstün canlı olduğu yönüyle geçtiği; adam, eşrefi mahlûk, canlılardan en çok gelişmiş olanı, akıl sahibi, düşünebilen ve konuşma ile anlaşabilen canlı olduğu yönüyle tanımlandığı; insanı insan yapan, insana yaraşan niteliklere haiz, vicdana sahip kişi manalarında ifade edildiği belirtilmiştir. Kur'an'da insan kavramı 65 defa geçtiği görülmüştür.¹³

Oxford sözlüğünde insan; birey olarak tanımlanmıştır. Kimliği belirsiz bir kişi olarak ifade edilmektedir.¹¹

İnsanın, bulunduğu coğrafi yere göre topluluk şeklinde yaşamaya ihtiyaç duyan, bir kültür çevresi ile hayat süren, düşünce ve ileri konuşma yeteneği olan, kainatı tüm olarak kavrayabilen, iradesini kullanarak değişim gereksinimi duyabilen, biçimlendirebilen, kendini betimleyebilen, eylem kabiliyeti olan, bulunduğu çevrede yaşayan ve temelde bulunan kalıtsal özelliklerle çeşitlenen canlı olarak tanımlandığı ifade edilmiştir. Bu kelimeyi kullanan tarihteki en eski kaynaklardan birinin 1400'lerden önce yazılmış olan Dede Korkut Kitabı olduğu, burada "Oğlanum, sen insansın, hayvanla musahip olmagıl" şeklinde geçtiği belirtilmiştir.¹⁴

Araştırmacılar dünyada insanın yaklaşık otuz beş bin yıl önce var olduğunu bildirmektedir. Türkçe sözlükte de insan; memelilerden, iki eli olan, iki ayak üzerinde dolaşan, sözle anlaşan akli ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı olarak tanımlanmıştır. Her insan bazı özelliklerle donanmış bir organizma olarak belli bir toplum ve kültür içinde doğmakta ve o toplumda kültürlenerek oluşup gelişmektedir İnsan, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel bir varlık olarak da tanımlanır. Bu nedenle insanı biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yönü ile bir bütün olarak ele almak gerektiği belirtilmektedir. Bu, birey olarak kendimizi ve başkalarını tanımada bize olanak sağlar.¹⁵

Hemşirelikte, insan; fiziksel, ruhsal ve sosyal açıları ile tanımlanmaktadır ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen hastalık durumunda, tanı, tedavi, bakım ve rehabilitasyon uygulamalarını içeren uygulamalar yapılmaktadır. Uğraş alanı insan olan özenli hizmet sunumunu gerektiren cerrahi hemşireliği bilimi alanı, insanı tanımaya dair sorumluluklar yüklenir.¹⁶

Meleis'in Ayırt Etme Aşamasına Göre; Bu aşamada Meleis incelenilen kavramın diğer kavramlarla benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmak gerektiğini vurgulamıştır.

Bu çalışmada insan kavramı diğer kavramlarla benzerlik ve farklılıklar yönünden incelendiğinde;

İnsan ile eş anlamlı kelimelerden birinin primatlar olduğu ifade edilmektedir. Primipat tanımı; adam, âdemoğlu, in, kun, yalnik gibi kelimelerle tanımlanmıştır.¹⁷

Adam kelimesi TDK sözlüğünde; Arapça adem anlamında olduğu ve isim hali ile "insan" olarak belirtilmiştir. Erkek kişi, birinin yanında bulunan, onun işini yapan kişi, iyi huylu, güvenilir kimse olarak betimlenmiştir. Ademoğlu kelimesi; TDK sözlükte "insan" olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

İnsan kavramının bilimsel adının; "Homo sapiens" olduğu bildirilmiştir. Homo sapiens ve insansı kelimeleri; bilge insan, soyu tükenmemiş, modern insan olarak tanımlanmıştır. Homo sapiens "insan" teriminin Latince "bilge" veya "zeki" anlamına gelen sapiens (wise) kelimesinden geldiği belirtilmiştir.¹⁷

Hemşirelikte insanın biyolojik varlığı önemli olup, bilimsel literatüründe insanın varoluşuyla ilgi kökenlerine dair bilgileri içeren dilin kullanıldığı bir gerçektir. Kaynaklarda insan kavramının alt kavramlarının; çocuk, erkek, kadın, kız, oğlan olduğu belirtilmektedir. İnsan kelimesinin ön ad şeklinde anlamının; karşılaştırma olarak; daha insan, üstünlük olarak; en insan şeklinde tanımlandığı belirtilmiştir. İnsan kavramının mecaz anlamda; ahlak ve huy yönünden üstün nitelikli kimse olarak belirtildiği görülmektedir.¹⁴

Kimse kavramı TDK'da: Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi olarak ifade edilmiştir.^{10,11}

Şahıs kavramı: Eskiden Medeni Kanunda (EMK), insan manasında, kişi kelimesi yerine şahıs kelimesi kullanılmakta olduğu bildirilmiştir. Şahıs kelimesinin kökleri olarak Arapça kökenlere sahip olduğu bildirilmektedir. Şahıs ifadesinin kökeninde, belirgin olma, tanınır olma, yükselmek, görünür olmak, gitmek, seyahat etmek, bir halden bir hale geçmek gibi insani özellikleri içeren anlamlarının yer aldığı görülmüştür.¹⁸

Kişi kavramı TDK'da: Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs, zat, nefer, çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık, şahıs; Ben (tekil kişi), sen (tekil kişi), o (tekil kişi); biz (çoğul kişi) siz (çoğul kişi), onlar (çoğul kişi) ve ayrıca eş, koca olarak belirtilmektedir.¹⁰ Doğal Hukukta insan, kişi olarak tanımlanır. İnsanlar arası kişi olmaklık yönünden bir ayırım söz konusu değildir. Günümüzde de, hukuksal anlamda hak ehliyeti olan varlıklar kişi olarak kabul edilmektedir. Bu durumda doğal olarak kişi deyince, akıla gelen insan olarak anlaşılacaktır. Kişi kavramı ile bağlantılı diğer kavram ise kişiliktir. Kişilik kavramı: kişilik, hukuki metinlerde kişi kavramını da içerine alacak şekilde ve kişinin kişisel değerler ile oluşacak bütün olarak tanımlanmıştır. Kişi kavramı; maddesel bedenine yönelik değerlerinden oluşan hayat ve sağlık ile maneviyata ait değerleri kapsamaktadır. Kişilik, hukukun korumaya değer olarak bulduğu hukuki, bedensel ve manevi nitelikteki varlıkların tümü olarak anlaşılacaktır.¹⁸

Hemşirelik alanını ilgilendiren kanun, tüzük ve yönetmeliklerde geçen ifadelerde, kimse, şahıs ve kişi kavramlarının yer aldığı ve hemşirelik biliminin bu kavramları bilimsel literatüründe benimsediği görülmektedir.

Birey kavramı TDK'da: Kendine özgü nitelikleri yitirmeden bölünemeyen tek varlık, fert olarak tanımlanmıştır. Doğru biliminde türü oluşturan tek varlıklardan her biri olarak ifade edilirken, mantık biliminde; bir türün kapsamı içine giren somut varlık olarak, ruh biliminde ise; insan topluluklarını oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek can, fert olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Toplum biliminde; toplumları oluşturan ve düşünsel, duygusal, iradeyle ilgili nitelikleri toplum içinde belirlenen insanların her biri, fert olarak tanımlanmıştır.¹⁰

Birey ile bağlantılı "Bireycilik kavramı": Bireycilik sosyal grupların değil bireylerin merkezi önemi olduğuna inanılan düşünce sistemi olduğu ifade edilmiştir. Bu düşünceye göre bireylerin çıkarları, ahlaki bakımdan toplumun çıkarından daha yüksek olduğu fikrine inanılmaktadır. Bu terimi ilk kez kullanan Fransız filozof Alexis de Tocqueville'dir.¹⁹

Hemşireliğe göre insan birey olarak ele alınmaktadır. Çünkü her insan bireyseldir ve sağlığa ve hastalığa verdiği tepkiler birbirinden farklıdır. Cerrahi hemşireliğinde insan; beden, zihin, ruhun birbirine bağlı olduğu fikrini önceleyen holistik bakım uygulamaları ile insan bir bütün olarak tanımlanır ve bakım verilir.²⁰

Beşer kavramı: Arapça kökenli, b-ş-r'dan türemiş, insan, genel olarak insan türü, etten kemikten yapılmış olan olarak tanımlanmaktadır.¹² Aynı zamanda TDK sözlükte insan kelimesi ile eş anlamlı kullanılan beşer başlığı altında; beş sayısının üleştirme sayı sıfatı, her birine beş, her defasında beşi bir arada anlamlarını içerdiği belirtilmiştir.¹⁰ Beşer kavramı Kuran'da, insan kelimesiyle aynı manada kullanıldığı bildirilmiştir. Beşer kavramının, insan, mahlûk, insanın vücudu, insan derisi dış tabaka bölümü gibi manalara geldiği bilinmektedir.¹³

Human Kavramı: human; insana ait insani, beşeri, beşeriyete ait; insan. Örneğin; human affairs: toplumsal olaylar anlamına gelmekte iken, human being: insan, insanoğlu, insancı, merhametli, müşfik, insanîyetli, yükseltici, uygarlaştırıcı manalarında kullanılmaktadır. Humane: insancı, merhametli, müşfik, insanîyetli; yükseltici, uygarlaştırıcı anlamlarında değerlendirilmiştir. Human ile bağlantılı "Hümanizm" kavramı ise: insanlık çıkarlarına bağlılık, ilâhiyata dair olanları ve metafiziği öteleyen bir felsefi akımdır, edebi talim ve terbiye anlamlarına da gelmektedir.²¹

Hemşirelikte hümanistik bakım bireye stres durumunda biyo-psiko-sosyal yönden yapılan uygulamalar olarak değerlendirilir ve insancıl deneyimler üzerine odaklanır. Bu bakımda bireyi kabul etmek, sorunları ve gereksinimleri ile bütünleşmek, gereksinimlere ilişkin çözümü sağlamak esastır. Bireylerin bakımında her insanın kişisel özelliklerine yoğunlaşılır.^{22,23}

Meleis'in Öncekilerle Betimleme Aşamasına Göre; Meleis bu aşamada incelenen kavramdaki algılanan ve ortaya çıkması beklenen içeriğe dair koşulların altındaki tanımlamaları yapmanın önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu bağlamda insan kavramını yukarıdaki benzer kavramlar ile değerlendirip, Meleis'in yöntemine göre yapılan bu analiz çalışmamız ile tekrar tanımlayacak olur isek;

İnsan: Bir kültür içinde ve toplumsal yaşam gereksiniminden doğan ihtiyaçla toplumsal bir canlı varlık, konuşma gereksinimine haiz, evreni kavrayabilmek için düşünme ihtiyacıyla donanımlı, bulunduğu coğrafi çevreye özgü yaşayan ve temelde bulunan kalıtımsal özelliklerle çeşitlenen, yaşamak için gereksinimlerini sağlamak için eylem kabiliyeti olan, unutkan yaradılışlı, zeki, akıllı, şuuru ve iradesi olan, en üstün canlı olan, maddesel bedenine yönelik biyolojik gereksinimleri olan, duyguları ve hissetme özellikleri olan beşer, ademoğlu olarak tanımlanabilir.

Nightingale insanı "bir hasta olarak" görür. Travelbee'ye göre "hem hemşire hem de hasta insandır". İnsan var olan, gelişen, değişen, sürekli devinimde bir süreç olan, biricik, eşsiz bir bireydir". Rogers "üniter insan" kavramını kullanır. Üniter insan açık bir sistemdir ve indirgenemez, bölünmez, bütünsel bir enerji alanı olarak tanımlanmaktadır. Watson "insan olma (human being)" kavramını kullanır. Orem ise "bireysel bakımın odağı olan insan, bir bütün olarak düşünülmelidir" görüşünü öne sürer. Peplau İnsanı, "gereksinimi olduğunda ortaya çıkan gerginliği azaltmak için kendi kendine çaba gösteren bir organizma" olarak tanımlamaktadır.²⁴⁻²⁵

Bu tanımlardan yola çıkarak hemşirelik açısından insan kavramına öncü düşüncelerin, insanın biricikliği ile özdeşleşerek, insanın açık bir sistem olduğu, sağlık ya da hastalık durumunda bakıma gereksinim duyabildiği, insanın bir bütün olduğu, kendine özgü olduğu söylenebilir.

Meleis'in Sonuçları Betimleme Aşamasına Göre; Meleis'e göre bu süreçte kavramın sonucu oluşabilecek olan olaylar, durumlar veya koşullar tanımlanmalıdır.

Bu çalışma ile incelediğimiz kavram olan insan kavramından hareketle insan olmanın sonucu; İnsan: Olayların sonuçlarını değiştirebilir nitelikte olan ve sonuçları biçimlendirebilir özellikte olan, kendini tanımlayabilen, cana yakın olan, alışkanlıkları olan, eğlendirme, görme yetenekleri ile donanmış, vicdana sahip, bilge, merhametli, müşfik, insanîyetli, yükseltici, uygarlaştırıcı, iyi huylu, güvenilir, yardımsever, belirgin olan, tanınır olan, yükselebilen, görünür olan, seyahat edebilen, bir halden bir hale geçebilen, özgür, onurlu, hak ve yükümlülükleri olan, karakteri olan, biyolojik hayat ve sağlığı olan, maneviyata ait değerleri bulunan, saygın, mesleksi ve ticarete dair manevi değerleri olan, seçilmiş, madde ve mana boyutları olan, yönetebilen, sorumluluk sahibi, dünyaya dair amaçları olan, tutum ve davranışları olan, ahlak ve huy yönünden en üstün nitelikli kimse; olarak insan tanımlanabilir.

Hemşirelikte incelenen kavramların en önemlilerinden birinin insan olduğu ifade edilmektedir, çünkü sağlıklı veya hasta insan olmadan hemşirelik bilimi varlığını sürdüremez. Hemşirelikte kavramların arasında ilişkileri kurmak sonucunda bakımın temellendirilmesi sağlanmış olacaktır. İnsan olmak bağlamında bireylerin biyolojik özellikleri, gelişimlerinde ve sosyal yaşamlarına yansiyarak sosyal alışkanlıkları, ruhsal davranışları şekillendirir, insanın toplum içerisindeki yerini, rolünü ve değerlerini ortaya koyar. İnsanların psikolojiye dönük ve sosyal taraflarını davranışlarından görebiliriz. İnsan sosyal olduğu için kişilikleri, ilgilendikleri, değerleri ne olursa da sosyal yönüyle tanımlanmayan bir insan davranışı söz konusu olamaz. Hemşirelik bilimi

insanla uğraşan bir sağlık alanı olarak odağına insanı koymuştur. Peplau insanı, gereksinimlerinin doğurduğu gerilimi kendine özgü bir biçimde azaltmaya çalışan bir organizma olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda hemşire de bir insandır.¹⁵

Hemşirelikte insanı, dolayısı ile kendini tanıma hemşirelik felsefesini geliştirme ve klinik uygulamalara yön göstermede önemli hale gelmektedir. Tıpkı Yunus Emre'nin dediği gibi; "İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, sen kendin bilmezsen, ya nice okumaktır" sözü manasınca, hemşireler insan kavramını inceleyerek yaşamın anlamını sorgulamaya dönük felsefi çıkarımları da gerçekleştirmiş olacaklar ve meta etik alanına yolculuğa yönlenebileceklerdir. Çünkü meta etik alanı, kavram çözümlenmeleri ve analizi ile ilgilenen bir disiplin olarak sağlık profesyonelliğinde bilgi içeriğinin oluşturulmasında önemli temellendirme yöntemlerini içeren düşünsel süreçler olarak son yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Meleis'in Örneklemeye Aşamasına Göre; Bu aşamada Meleis incelenen kavramın daha iyi açıklanması için örneklerle ifade edilmesi gerektiğini savunmuştur.

İnsan olma sonucu ile insancıl nitelikler oluşması bağlamında, insan, ahlaki bir öznedir diyebiliriz. İnsan, hak ve sorumluluklara sahip hukuksal açıdan yetkin olması bağlamında bir kişi, şahıs olarak tanımlanabilmektedir. Özgür olması bağlamında insan birey olarak bireyci tanımlanabilmektedir. Biyolojik bedene sahip olması ile beşer olarak tanımlayabilir iken, karakter bakımından güzel huylara sahip olması ile en üstün canlı varlık olarak tanımlanabilmektedir. İnsanı insan yapan, insana yaraşan niteliklere haiz olması ile hümanist bir kimse olarak tanımlanabilmektedir. Hemşirelikte bakım; ahlaksal bir zorunlulukla birlikte, bir duygu durumu, bir insani özellik, kişiler-arası etkileşimler bütünü ve sağaltıma dönük girişim olarak ifade edilir iken, hemşirelikte bakım verme, kişilerarasındaki süreçlerde duyarlı olma ve samimiyetle oluşturulan iletişim odaklı yapılan girişimleri kapsadığı belirtilmektedir. Bakımda hastanın gereksinimleri, hemşirenin deneyimleri ile harmanlanarak ve ahlaksal temellere oturtulmuş öncelikler ile süreç oluşturulmaktadır. Bir hemşire bakım verir iken, acı deneyimleyen bir insan için, insan onuru bağlamı ile, insana saygı ile ve gerçeklikle orada olma olgusunu yaşatır. Bu durumda bir hemşirenin bir kişi için orda olması demek; bir insana sevgi, şefkat ve duyarlılık ile hizmetini güdümlenmesi demek manasına gelebilmektedir.²⁶

Meleis'in Karşılaştırma Aşamasına Göre; Meleis, benzer ve daha kapsamlı çalışılmış diğer kavramlar veya olgular yoluyla kavramı betimlemek gerektiğini ifade etmiştir.

İnsan kavramının Ademoğlu kavramı ile karşılaştırılması; TDK'da "ademoğlu" ve insan kelimeleri eş anlamlı kullanılmaktadır.¹⁰ Kuran'da insan kavramı, ben-i adem kelimesi ile ifade edilmiştir.¹³ Hemşirelik bakış açısı işe ele alındığında insan kavramı yerine ademoğlu kavramının kullanımının uygun olmayacağı söylenebilir.

İnsan kavramının Homo sapiens kavramı ile karşılaştırılması; Homo sapiens'in kökeninde yer alan, "Sapiens"in "bilge olmak, bilmeye cesaret etmek" anlamına geldiği, "sapere" fiilinden geldiği, "Sapient"in ise aynı kelimeden türemiş bir sıfat olduğu ve "büyük bir bilgelik gösteren, ona sahip olan" anlamına geldiği ve bu bağlamla insanı ve insani özellikleri çağrıştırdığı belirtilmektedir.¹⁷

İnsan kavramının Birey ve Bireycilik kavramları ile karşılaştırılması: birey ve bireycilik olgusu; insanı, değerlerin kaynağı ve değer yargısı sistemlerinin yaratıcı gücü olarak betimlenmektedir. Bireycilikte insan, ahlaka ait değerlerin merkezine konumlandırılmıştır. Bireyin özgürlüğü durumuna yüksek öncelik veren ve genelde keline yeterli, kendi kendini yönetebilen, görece özgürlüğü olan birey veya benliği vurgulayıcı tarzdaki siyaset ve toplum felsefesine bireycilik veya individualizm denir.¹⁹

İnsan kavramı ile Kişi ve Kişilik Kavramlarının karşılaştırılması; İnsan hukukun öznesi olarak yer alır. Hukuk sistemi varlığını kişilerle sürdürür. Hukuki kuralların düzenlenmesinde hak ve yükümlülüklerde özne, insandır. Kişi kelimesi, hak ve borçlarla ehil olabilmesi bağlamında ifade edilmektedir. Medeni kanunun 8. maddesinde,

“her insan” ve “bütün insanlar” denmesi ile, insan kavramına vurgu yapılmıştır. Canlılar içinde yalnız, insanın hukuki düzende kişi olarak kabul edildiği bildirilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde (İHEB), “tüm insanlar, özgürce, onurlu ve hak yönünden eşit olarak doğar (m.1).” örnek maddesindeki gibi kişi kavramı, insan anlamında hukuksal metinlerde geçmektedir. Kişilik kavramı ile insanın vücuduna maddi durumlarına dair değerleri ile ruh yapısına dönük değerleri; onur, saygınlık, özgürlük, mesleki ve ticarete dair manevi değerler ile ticari onuru ve saygınlığına yönelik durumlar vb. değerlerin bütünü olarak geniş bir yelpazede kullanılan kavramları içine alacak vaziyette kişilik kavramı tanımlanması oluşmaktadır. Kişilik hukuksal yönden korunmaya değer gördüğü, bedensel ve manevi özellikler yönünden varlıkları içerecek şekilde anlaşılmaktadır.¹⁸

İnsan kavramı ile Şahıs kavramı karşılaştırıldığında; Şahıs kelimesinin Latince’de yer alan ‘persona’ kelimesi ile anlam bakımından yakın kullanılagelen, bir kişiliği oynama, bir rolü somutlaştırma, görünür kılma anlamlarını içerdiği ifade edilmektedir. Arapça dilinde bir rol oynayan “muşahhis” dendiği bildirilmiştir. Latince’de, batı dilleri ve Arapçada yer alan “bir karakter canlandıran” manasına gelen şahıs (kişi) kavramı, daha sonraki zamanlarda değişik kullanılmış, Arapça’da müşahhis, Latince’de persona olarak tanımlanan kişi manasında kullanılmaya başlandığı ve günümüze insan anlamıyla bu şekilde ulaştığı görülmüştür.¹⁸

İnsan kavramı ile Kimse kavramı karşılaştırıldığında; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sine göre (İHEB), Hiç kimse köle ya da kul gibi durum altında bulundurulmaz, köle ticaretinin her tür biçimi yasaktır” (m. 4) maddesinde yer alan “kimse” ifadesi hem kişi, hem de insanı tanımlar nitelikte hukuksal metinlerde geçmektedir.¹⁸

İnsan kavramı ile Beşer kavramı karşılaştırıldığında; Teolojik olarak “beşer” kavramı herhangi bir ayrıntı belirtilmeden “insan” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimenin tekil, ikil ve çoğul anlamları vardır. Bu nedenle teolejideki bu kavram tekil olabildiği gibi çoğul da kullanılmaktadır.²⁷ Çoğul olarak kullanıldığında “insan topluluğu” anlamı taşımaktadır. Hemşirelikte insan kavramı yerine beşer kavramının kullanımı uygun değildir. Hemşirelikte çoğul anlamda “toplum” kavramı kullanılmaktadır.

Tüm yukarıdaki kavramların insan kavramı ile karşılaştırılması ile bu çalışma ile çıkarsadığımız sonuç: insanın var oluş, yönü ile homo sapiens, ademoğlu ve beşer kelimelerinin insan kelimesinde öncü kavramlar olarak olduğu yönü ile ifade edebileceğimiz gibi; kişi, birey, bireycilik, şahıs, human, hümanizm, kimse kavramları için ise, insan olmaklık ve insani özellikler bağlamında sonuç kavramlar olarak insan kavramı ile bağlantı oluşturabildiği düşünülmektedir.

Literatürde hemşirelikte yer alan hemşire, insan, sağlık, çevre, bakım gibi kavramlar arasında ilişkiler olduğu öne sürülür iken, henüz tam manası ile kavramların açıklanamadığı ve kavramların hangisinin odak noktada yer aldığı hususunda tartışmalar süre gelmiştir.²⁸ Bu bağlamda kanımızca hemşirelik kavramı, ana kavram olarak düşünüldüğünde, insan kavramı ise onun hizmet verdiği varlık olması ile odak noktada yer alması uygun olabilecek iken, diğer kavramların da bu iki kavramın çevresine yerleştirilmesi, kavram çözümlemesinde yardımcı olabilir görüşündeyiz.

Ontoloji bilimi araştırmaları, real dünyanın bütünlüğü ve birliğini incelemektedir. Bütün içinde ise; real varlığı, ideal olanı, irreal varlığı ve estetik varlığı sorgular. Ontoloji bilimi 4 temel varlık katmanı tanımlamıştır; inorganik, organik, psişik ile geist varlık katmanları. Bu bağlamda; “insan, inorganik, organik, psişik ve geist kategoriler platformu ile birey olarak dünyaya ayak basarak, bütünleşme ve toplumsallaşma ihtiyacı ile hareket eden, tarihi yapı, kültürel süreçler, inançlar, siyasi görüşler ve ekonomiye yönelik oluşumlarla donanımlı dinamik bir varlıktır.”²⁹

Henderson’un dediği gibi, hemşirelik; insan bilimleri, fiziksel ve biyolojik bilimler ve sosyal bilimleri harmanlayarak, insanı ve özelliklerini inceleyerek bakımı kuramsal temellerine oturtur.¹

Meleis'in Sentezleme Aşamasına Göre; Meleis kavram geliştirme sisteminin son aşaması olan sentezlemede sürecinde; kuramsallaştırmada gelecek adımları keşfetmemiz gerektiğini bildirmiştir.

İnsan tarihten günümüze bilgeliği, zekâsı, akli ve insanı insan yapan özellikleri ile; geliştirdiği aletler, kültür ve dillerin oluşumunu sağlamıştır. İnsan büyük ve karmaşık yapılı beyni ile öne çıkarak yeryüzündeki en baskın tür durumuna gelmiştir. İki ayaklı hayvandan, bir primattan günümüze değin Homo cinsinin hayatta olan tek ve hükümlü ve en özel türü olagelmiştir. İnsan tam manası ile toplumsal varlıktır ve aileleri ile akrabalık bağları ile, arkadaşlıkları ile, iş ortamı ile devletlere kadar gelişmiş toplumlar ve kurumlarını ortaya koymuştur. İnsan işbirliği yapan konumu ile rekabet eden çok sayıda gruptan oluşan toplumsal yapıları oluşturup yaşamı geliştirme potansiyeline sahiptir. İnsanların birbiri arasındaki sosyal etkileşimler, çok çeşitli ve farklı değerleri ortaya çıkarmıştır. İnsan sosyal yaşamı, kültürü ve inanç sistemleri ile ayinlerin, ritüellerin, törenlerin türemesine neden olmuştur. Bunlar da insan toplumunu daha da geliştirerek yapılandırmıştır. Meraklı yapısı ile insanlık, çevreyi anlama ihtiyacı ile ve etkileme potansiyeliyle, fenomenleri açıklama ve değiştirme isteği ile, bilim, felsefe, tarih, etik, meslekler, din, sağlık ve bilgi gibi birçok alanlarda gelişim sağlamıştır.¹⁷

Hemşirelik hizmetinin odağını oluşturan insan; biyolojik yönü, manevi yönü, psikolojik yönü, sosyo-kültürel yönleri ile ele alınmaktadır. Ancak kavramın karmaşık ve de anlaşılması zor ve birçok boyutları olması bağlamında hemşirelik bakımının temellendirilmesinde yer alması ile, tarihten günümüze kadar incelenegelmiş, fakat hâlâ ileri araştırmalara ihtiyaç olduğu gerçeği ile hemşirelik biliminin geleceği parlak profesyonelliğe yönelik durumsal özelliği ile daha üzerinde çokça konuşulmaya değer olduğu söylenebilir.⁸

Sonuç

Kavramlar ve onların kuramlar içerisindeki ilişkilerini, yapısal çeşitliliklerini matematiksel formülasyonlarını, tekniklerini, kavram ve kuram testleri ile ampirik ve kuramcılarının yöntemleriyle incelemek, hemşirelik mesleğinin bilimsel temelini dizaynında önemlidir ve halen gelişmelere açık haldedir.³⁰

Sağlık bilimcileri, sağlık hizmet uygulamalarını güncel tutmada ve de hastalara uygulayacakları kanıta dayalı kaliteli bakımın sunumunda ele alacakları bilgi ve kavramları incelemekle yükümlüdürler. Hemşirelikte insan kavramı analizi ile bilgi temelli irdeleyici güncel yaklaşım sağlanmış olabilecek ve kanıta dayalı uygulamalara kapı açacak anahtar bulunmuş olacaktır.⁴ Günümüz sağlık hizmetlerinde literatürde var olan pek çok kavramın netlik kazanmamış olması söz konusudur. Kavramların hemşirelik disiplini içerisinde nasıl kullanıldığını anlama, kritik öneme sahiptir.³¹ Bu sebeple insan kavramının hemşirelikte doğru bir biçimde analiz edilmesine ihtiyaç vardır.² Ayrıca bazı kavramların açıklanmasında yabancı dillerden alıntı yapıldığı olgusu söz konusu iken, farklı tercüme ve açıklamalar yapılmakta veya anlamını tam karşılamayan Türkçe ifadeler kullanılabilir. İnsan kavramının analizinin Türkçe'de ve de hemşirelik bilminde uygun ve doğru açıklamasının sağlanması önemlidir.

Bilgi

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir. Herhangi bir fondan ya da finans kaynağından destek alınmamıştır.

Bu çalışma Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Doktora Programı bilim dalında yürütülen "Cerrahi Hemşirelerinin İnsan Kavramına Bakış Açısının İncelenmesi" isimli tezin ön çalışmasıdır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Nuriye Değirmen: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme

Nevin Kanan: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme

Sibel Erkal İlhan: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme

Kaynaklar

1. Aştı N. Bilgi, Bilim ve hemşirelik üzerine dünden bugüne görüşler. İ.Ü.F.N.H.Y.O. Hemşirelik Dergisi 2002;XII(48):1-8.
2. Ünsal A. Hemşireliğin dört temel kavramı: insan çevre sağlık hastalık hemşirelik. Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2017;1(1):11-25.
3. Arslan H, Konuk Şener D. Stigma, spiritüalite ve konfor kavramlarının meleis'in kavram geliştirme sürecine göre irdelenmesi. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi 2009; 2(1).
4. Bal C. Hemşirelik felsefesi ve temel kavramlar, Doç. Dr. Nuray TURAN, editör. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. İstanbul; 2022. pp: 11-47.
5. Febriana D. Empowerment: A concept analysis. Proceedings of The Annual International Conference Syiah Kuala University Banda Aceh, Indonesia. November 2011; 29-30.
6. Kaya N, Turan N. Hemşirelik biliminde kavram analizi. Türkiye Klinikleri J Nurs Sci 2017;9(2):153-63.
7. McCarthy G, Fitzpatrick JJ. Nursing concept analysis: applications to research and practice. New York: Springer Publishing Company 2016; 4-5.
8. Aydan S. Sağlık hizmeti araştırmalarında kavram analizi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi 2018;21(3):551-562.
9. Meleis AI. Theoretical nursing: development and progress. 5.nd ed. Wolters Kluwer Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia 2012.
10. TDK sözlüğü. İnsan. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 24-03-2023.
11. Oxford sözlüğü. İnsan. Erişim adresi: <https://dictionary.cambridge.org/tr/>, Erişim tarihi: 24-03-2023.
12. Etimonline Sözlük. Persoun. Erişim adresi: <https://etimonline.com>, Erişim tarihi: 24-03-2023.
13. Gerlegiz A. Kur'an'da "beşer" kavramı. Uluslararası Hakemli Bilimsel Elektronik Dergi Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 2019;1:151-175.
14. Wiktionary Sözlük. İnsan. Erişim adresi: <https://tr.wiktionary.org/wiki/insan>, Erişim tarihi: 24-03-2023.
15. Khorshid L. Hemşirelik kavramları, hemşirelik kavramları. Erişim adresi: <https://avesis.ege.edu.tr/resume/leyla.khorshid>. Erişim Tarihi: 01-12-2021.
16. Temiz Z, ve ark. Cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin etik duyarlılıklarının belirlenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2017;20(2):83-89.
17. Wikipedia sözlük. İnsan. Erişim adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/>, Erişim tarihi: 24-03-2023.
18. Ergün Ö. Kişi kavramı ve çeşitleri. Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi 2017;1(1)
19. felsefe.gen.tr [Internet]. Bireycilik (İndivüdüalizm) Nedir, Ne Demektir?. Inc.; [updated 2 Mart 2023]. Available from: <https://www.felsefe.gen.tr/bireycilik-nedir-ne-demektir>.
20. Bayındır SK, Biçer S. Holistik Hemşirelik Bakımı. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2019;4(1):25-29.
21. Limasollu Naci Öğretim Yayınları, İngilizce Türkçe Sözlük [Internet]. Human. Inc.; [updated 27 Mart 2023]. Available from: <https://www.limasollunaci.com/ingilizce-turkce-sozluk>.
22. Bozdoğan S. Kanser hastalarının hemşirenin varlığını değerlendirmelerinin hümanistik hemşirelik kuramı bağlamında incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara 2014.
23. Erdoğan S. Çocuk hemşireliğinde hümanistik bakım. Florence Nightingale Journal of Nursing 2015;5(19): 65-70.
24. Çalım Şİ, Saruhan A. Travelbee kuramı'na göre verilen kişilerarası iletişim eğitiminin ebelerin iletişim becerilerine ve annelerin doğum memnuniyetine etkisi. Life Sciences (NWSALS) 2019;14(4):104-121.
25. Alligood MR. Nursing theoris and their work. Eight edition. Elsevier 2014; ISBN: 978-0-09-194-7.
26. Öner H, Üstün B, İnan FŞ. Bakım: kavram analizi, DEUHYO ED 2011;4(3):137-140.
27. Binol A. Beşer kelimesinin tahlili ve kur'an'daki bağlamı Bozok University Journal of Faculty of Theology 2018;13(13):159-183.
28. Erkal-İlhan S. Hemşirelik bakım kavramı. Editör: Temel Hemşirelik, Kara Kaşıkçı M, Akın E: İstanbul Tıp Kitabevi 2020.
29. Doğrucan MF, Karabulut D. İnsan anlayışının ontolojik bağlamıyla felsefi antropolojisi, Gaziantep University Journal of Social Scienes 2018;17(2):726-739.
30. Söyler M. Kavram ve kuram analizi yöntemi: sartori geleneği. Uluslararası ilişkiler 2020;17(66):93-115.
31. Acavut G. Hemşirelikte enformasyon: kavram analizi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 2020;36(2):109-116.